

بررسی، تعیین وضعیت و ارایه راهکارها برای بهبود کمی و کیفی محصولات مهم باغبانی ایران - مرحله پنجم: میوه‌های گرمسیری و نیمه‌گرمسیری (خرما، پرتقال، نارنگی، گریپ‌فروت، زیتون، انار، انجیر و کیوی)، (دکتر مرتضی خوشخوی)^۱

این طرح به پیشنهاد شاخه علوم باغبانی گروه کشاورزی فرهنگستان علوم و تأیید و تصویب فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ایران به منظور بررسی تنگناهای موجود در کشت و عمل‌آوری و تولید مهمترین محصولات گرمسیری و نیمه‌گرمسیری (خرما، پرتقال، نارنگی، گریپ‌فروت، زیتون، انار، انجیر و کیوی) در سطح کشور و ارایه راهکارهای اصولی برای بهبود کمی و کیفی این محصولات و نیز تلاش در جهت شکوفائی صنعت میوه‌کاری کشور تهیه و به مدت دو سال (۱۳۸۹ - ۱۳۹۰) با تأمین اعتبار ۲۵۰/۰۰۰/۰۰۰ ریال از طرف فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ایران اجرا گردید. هدف‌های کلی طرح عبارت بودند از:

- بسترسازی به منظور بهره‌گیری بهینه از منابع پایه مانند آب و خاک در جهت افزایش تولید.
- اصلاح و احیای باغ‌های موجود و گسترش سطح زیرکشت میوه‌های موردنظر در این طرح از طریق احداث باغ‌های جدید با استفاده از ارقام اصلاح شده و برتر در راستای افزایش تولید.
- تشویق میوه‌کاران برای مکانیزه کردن باغ‌ها ضمن بهره‌گیری از مبانی علمی در ارتباط با کاشت، آبیاری زیر فشار، مبارزه با حشره‌ها، بیماری‌ها و علف‌های هرز، تغذیه، استفاده کمینه از سم‌ها و آفت‌کش‌ها برای حفظ سلامت محیط‌زیست و کاهش هزینه‌های تولید.

- ارتقاء میزان تولید هکتاری این محصولات به بیش از ۲۰٪ تا ۳۰٪ نسبت به شرایط موجود.
- تقویت صنایع فرآوری و تبدیلی و بسته‌بندی به منظور افزایش ارزش افزوده و کاهش ضایعات و به موازات آن اشتغال‌زایی و در آمدزایی جنبی برای میوه‌کاران.

- تلاش در جهت اصلاح و بهبود کیفیت فرآورده‌های یاد شده به منظور ایجاد امکانات لازم برای رقابت در بازارهای جهانی.
- تأمین روزافزون مصرف داخلی با توجه به روند رو به افزایش جمعیت کشور.
- افزایش درآمد باغداران برای ایجاد علاقه‌مندی در آن‌ها برای اقامت در روستاها و انصراف از ترک روستاها و مهاجرت به شهرها.
نخست با توجه به آمارهای وزارت جهاد کشاورزی، استان‌های مهم و شهرستان‌های عمده تولید کننده این محصولات در کشور شناسائی شدند که عبارت بودند از استان‌های: اصفهان، بوشهر، تهران، خراسان شمالی، خراسان جنوبی، خراسان رضوی، چهارمحال بختیاری، خوزستان، زنجان، سمنان، سیستان و بلوچستان، فارس، قزوین، قم، کرمان، کرمانشاه، کهگیلویه و بویراحمد، گلستان، گیلان، مازندران، مرکزی و یزد. سپس برای کسب اطلاعات لازم از این مراکز مهم تولید، پرسشنامه‌ای تهیه گردید که در آن به ارقام غالب این محصولات و میزان درصد آنها در کشت‌های موجود، نوع کشت بصورت تک محصول، در مقایسه با کشت‌های مخلوط، تعیین روش کشت و تفکیک کشت سنتی از کشت نوین، نحوه تغذیه گیاه، میزان سطح کشت، دفعات و نوع آبیاری و سمپاشی، بهره‌گیری بهینه از کودهای آلی و شیمیایی، نوع کودهای آلی و شیمیایی، و زمان کاربرد آنها، هرس، سمپاشی، کوددهی، مبارزه با علف‌های هرز، در این پرسشنامه، افزون بر عوامل اصلی مؤثر در تولید، برخی عوامل فرعی اثرگذار در تولید مورد توجه قرار گرفتند. از آن جمله است: زمان احداث باغ (پاییز یا اوایل بهار)، نوع محصول (زودرس، میان‌رس و دیررس)، نوع منابع آبی، حشره‌ها

و بیماری‌های متداول، نوع استفاده و مصرف میوه، نحوه فروش محصول، خسارت عوامل طبیعی، بیمه محصولات، هزینه‌های احداث یک هکتار باغ، هزینه‌های نگهداری باغ و برداشت محصول، میزان ضایعات از قبل از برداشت تا پس از برداشت و نگهداری و نیز خسارت ناشی سایر عوامل کاهنده محصول.

بررسی اطلاعات جمع‌آوری شده در این طرح و تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که با وجود تنگناهای بسیار در کشت و عمل‌آوری محصول‌های مطرح در این پروژه، میانگین عملکرد هکتاری خرما در کشت آبی در سال ۱۳۹۰ برابر ۴۹۰۰ کیلوگرم، پرتقال ۱۴۰۰۰ کیلوگرم، نارنگی ۱۲۸۰۰ کیلوگرم، گریپ‌فروت ۱۲۲۷۰ کیلوگرم، زیتون ۱۵۲۰۰ کیلوگرم، انار ۱۰۸۶۰ کیلوگرم، انجیر ۵۹۰۰ کیلوگرم، و کیوی ۲۲۵۰۰ کیلوگرم در هکتار می‌باشد که بسیار قابل توجه است زیرا این عملکردها در شرایطی حاصل می‌شود که این محصول‌ها در مراحل تولید، برداشت و عرضه با ضایعات زیادی روبروست. افزون بر این، عدم حمایت از حقوق حقه تولید کنندگان به دلیل کمبود تعاونی‌های تولید و عرضه محصول و یا فعال نبودن آن‌ها از یک سو و تنگ شدن عرصه توزیع این محصول‌ها به دلیل دخالت مستمر و مؤثر دلالان و واسطه‌ها برای در انحصار گرفتن تولید و نیز عدم فراگیر بودن بیمه محصول‌ها و همچنین محدودیت توانائی باغبانان در امور مختلف مدیریتی باغ از سوی دیگر، به عنوان مسائل عمده در کاهش تولید و عملکرد هکتاری اثرگذار بوده است. بدیهی است چنانچه این قبیل تنگناها و عوامل کاهنده تولید با برنامه‌ریزی‌های منظم برطرف شوند و یا به کمینه خود برسند، بی‌تردید تولید این محصول‌ها از آن چه که در بالا آمد، بیشتر خواهد شد.

به طور کلی وجود توان و قابلیت ویژه برای افزایش تولید و بهبود کیفیت محصول‌های مورد نظر نه تنها تأمین نیازهای داخلی را تضمین می‌کند بلکه صدور مقادیر چشمگیری از این محصول‌ها به خارج از مرزهای کشور را نوید می‌دهد و بدین ترتیب آینده روشنی را در مسیر شکوفائی هر چه بیشتر صنعت میوه‌کاری کشور ترسیم می‌نماید. بدیهی است در تحقق این مهم، توجه ویژه به راهبردهای زیر ضروری می‌باشد:

- ارتقاء ارزش این محصول‌ها به‌ویژه خرما در بازارهای بین‌المللی که در شرایط موجود وضعیت نامرغوب و غیربهداشتی دارند. برخورداری از امکانات و فناوری نوین بسته‌بندی و فرآوری و رعایت استانداردهای بین‌المللی و منطقه‌ای از اهم اولویت‌ها در بخش از محصول‌های گرمسیری و نیمه‌گرمسیری می‌باشد.
- اقتصادی نبودن سطوح زیادی از کشت‌های موجود از جمله خرما به دلیل بذری بودن گیاهان و نیز وجود نخلستان‌های کوچک و درجه ۳ که محصول آنها نامرغوب و غیراقتصادی می‌باشد. در این راستا، شناسائی عوارض اثرگذار در کاهش تولید برای مثال خشکیدگی خوشه خرما که هر سال خسارات هنگفتی را به نخلکاران وارد می‌آورد اهمیت دارد.
- حذف ارقام نامرغوب و جایگزینی آنها با ارقام نوین با کیفیت و صادراتی.
- فعال نمودن صنایع تبدیلی و استاندارد برای برخی از این محصول‌ها مانند پرتقال.
- مکانیزه نمودن عملیات مدیریتی باغ‌ها با توجه به بالا رفتن دستمزدها و کم شدن سودآوری باغ‌ها.
- تولید نهال‌های مرغوب این محصول‌ها در خزانه‌کاری‌های مجوزدار برای جایگزینی در باغ‌های قدیمی و یا احداث باغ‌های جدید به روش علمی.
- ایجاد رابطه تنگاتنگ، بین تولید کنندگان، مراکز تحقیقاتی، ترویجی و اجرایی.
- جلوگیری از ورود بی‌رویه میوه‌ها به کشور و حمایت از صادرکنندگان با شناسائی بازارهای هدف و فعال کردن رایزنی‌ها برای معرفی این محصول‌ها به‌ویژه خرما در بازارهای بین‌المللی.
- توجه جدی به تولید محصول ارگانیک و آماده سازی تربیتی زمینه‌های این نوع تولید برای حفظ سلامت مردم.
- توانمند سازی دانش فنی میوه‌کاران در مدیریت تولید از طریق ایجاد کلاس و گارگاه‌های آموزشی.
- بهبود شرایط خرید تضمینی محصول‌ها و حمایت از باغداران.